

inni reprezentanci mocarstw. Turcy nieskruszona tą groźbą przed tygodniem, nie zleknie się i teraz widoku parowców, wywożących z jej stolicy misjonarzy pokojowych Europy. Pokazało się dotąd, że w miarę jak Europa potęgowała swoją stanowczość w rokowaniach dyplomatycznych, wzrastał w równym stopniu opór Turcyi. A nie jest to już opór zaslepiony, łudzony się niewykonanymi nadziejami, szukający oparcia w przecenianiu własnych sił i w przymierzach. Mithad basza przedstawił tureckiej radzie z wszelką otwartością opłakany stan środków wojennych i finansowych, oświadczył nawet wyraźnie, że Turcyja nie może liczyć na żadnego sprzymierzeńca. Konstytucję można było nazwać komedią, ale posiedzenie wielkiej rady a mianowicie owe przedstawienia Mithada baszy nie mogą być tak lekceważone. Kilkuset poważnych dygnitarzy nie głosowałoby tak jednogłośnie za zerwaniem rokowań z Europą, jeżeliby całe społeczeństwo nie było przejęte największą rezygnacją w obec niebezpieczeństw, największym zapałem do wojny, i wielką otuchą w powodzenie oręża tureckiego. Łatwiej można by parlamentowi imputować lekomyślność, ale nie zgromadzeniu dygnitarzy państwowych, mężów poważnych i doświadczonych. Nie ma zatem wątpliwości, że społeczeństwo tureckie stoi po stronie Mithada baszy, i powtarza za wielką radą: raczej śmierć niż hańba! A jednak europejska dyplomacya nie uważa jeszcze wojny za stanowczo zdecydowaną, i oczekując odroczenia jej wybuchu do wiosny, tem samem szuka jeszcze podstaw do nadziei pokojowych. Z Petersburga padną zapewne w tych dniach słowa, lub nastąpią tam czyny, rozwiązujące wszelką wątpliwość co do wybuchu wojny. Do soboty telegramy stambulskie miały pierwszeństwo przed innymi, dziś miejsce ich zająć powinny telegramy petersburskie.

KORRESPONDENCYE

Wiedeń, 20 stycznia.

¶ Równocześnie, gdy zbierze się Rada państwa, wyjadą ministrowie przedlitawscy, a mianowicie ks. Auersperg, hr. Lasser, de Pretis i Chlumceky do Pesztu, aby uczestniczyć wspólnej naradzie w sprawie bankowej. Zbytecznie dzienniki węgierskie zastrzegają się, jakoby ze strony węgierskiej powołano ministrów tutejszych do Pesztu. Wystarczy zupełnie, że ich wezwała korona, której też wyłącznie ku temu przysłuży prawo. Węgry

w ogóle wielkimi są formalistami. Prędzej oni co do samego jądra kwestyi, aniżeli co do formy zrobią ustępstwo. W tej mierze przytoczyć warto ciekawą anegdotę. Kiedy Węgry przed kilkoma laty założyli mieli jeden z większych banków (nie przypominamy sobie nazwy) przybyli najznakomitsi i najwyż postawieni finansisci rządowi i nierządowi do Wiednia, aby poznać urządzenia tutejszego banku narodowego. Oprowadzał tych dygnitarzy po banku narodowym p. Lucam. Wchodząc, i wychodząc i kłaniając się wszyscy ci panowie zastrzegali się, jakoby wizytą swoją uznawali przywilej banku narodowego i jakoby zrzekli się swobody działania na przyszłość. Podobnych zastrzeżeń pełno w dziennikach węgierskich, ilekroć sprawa bankowa ma postąpić krok naprzód.

Reżysserowie tureccy postarali się o piękne zakończenie konferencyi. Wielka rada turecka nader mroczyscie odrzuciła żądania konferencyi, a rzecz dziwna, że giełdy europejskie bynajmniej nie przelekły się depeesz ostatnich z Konstantynopola. Po części bowiem przewidywano i eskontowano naprzód postanowienia Turcyi, po części giełda nie wierzy w ogóle w wybuch wojny, po części zaś uważała wojnę za początek usunięcia „choroby pokojowej.“ Zazwyczaj tak bywa. iż giełdy spadają, gdy zagraża niebezpieczeństwo wojenne, przed samym wybuchem wojny bywają najniższe kursa, w ciągu zaś wojny kursa podnoszą się powoli w miarę gdy zbliża się pokój. Giełda po części więc już oswoiła się z myślą wojny zlokalizowanej między Turcyją a Rosyją. Nowy popłoch mógłby tylko wywołać wieści o nieporozumieniach między Francją a Niemcami. Bardzo lekko-myślnie francuskie biuro telegraficzne puściło w świat depeesz o nie bardzo lojalnej roli barona Werthera w Stambule. *Reichsanzeiger* niemiecki podchwycił tę niezręczność francuską i zaczął ostrą z Francją polemikę, w którą wdały się w rozdrażnionym tonie inne pisma niemieckie. Nagle dzisiejszy *Fremdenblatt* wieczorny przytacza fakta, jeśli prawdziwe, nader ciekawe o starciach między hr. Chandordym a baronem Wertherem w Konstantynopolu, o dawnym już antagonizmie między ks. Bismarckiem a br. Chandordym. „Ostrożnie z ogniem“ mogą powiedzieć i radzić Francji najwięksi jej przyjaciele, albowiem wszelką sprzeczkę z Niemcami musiałaby ona sama załatwić. W chwili, gdy dawne spory francusko-niemieckie wychylają głowę, gdy więc nowy czynnik występuje na arenie politycznej, sytuacya zagraniczna tem samem gmatwa się coraz więcej. W tej zaś gmatwaninie naszym zdaniem największa tkwiłaby rękojmia pokojowa.

Deputowany z skrajnej lewicy pan Schoenerer złożył mandat, ponieważ, jak oświadczył wyborcom, uważa czynność swą w Radzie Państwa za „beżpożyteczną!“ Jest to zapatrywanie skromne lub zarozumiałe. Gdzie bowiem tyle znakomych oso-

bistości działa, tam istnieje także pole popisu dla p. Schoenerera. Usuwanie się to jednostek z areny parlamentarnej, dlatego że życzenia, zamiary i plany ich nie znajdują urzeczywistnienia, przypomina pewnego rodzaju *liberum veto* w negatywnem znaczeniu. Z drugiej strony atoli zaprzeczyć trudno, że takie osobiste usunięcie się jest kwestyą sumienia i nieraz na równie godziwych opiera się pobudkach, jak wytrwanie na stanowisku.

Zasługuje na uwagę, jak nielitościwie *Volksfreund* pomimo wspólności zasad ściga wiedeńskiego korespondenta do berlińskiej *Germanii*, któremu pomieniony dziennik wiedeński zarzeka wywlekaniu skandalów i fałszowanie faktów, jak niemniej szkalowanie najpoważniejszych osobistości.

Paryż, 18 stycznia.

(B) Pierwsza batalia w Izbie deputowanych wypadła najzupełniej na korzyść gabinetu i może być w następstwach swoich bardzo ważną. Hasło do niej dał p. Bodan, który zażądał od ministrów objaśnień z powodu dymisji udzielonej p. Bailleul, jeneralnemu adwokatowi przy trybunale w Besancon za odezwanie się na korzyść tak zwanych komisji mieszanych z 1852 r. Nowy minister sprawiedliwości, p. Martel, skorzystał z tej sposobności, aby na pierwszym zaraz kroku zdobyć popularność, i przyznać należy, że zadanie to nie było wcale trudnem. Owe komisye mieszane, które bez żadnej procedury sądowej skazywały na wygnanie, więzienie lub wywiezienie do odległych kolonii, całe masy rozmaitego rodzaju ludzi uważanych w owej epoce za niebezpiecznych, od dawna już, a szczególnie od roku 1870 zostały potępione, i nie powiemy, że nie słusznie, przez zbyt poważne i nie podejrzone o stronniczość głosy, żeby dziś jakikolwiek minister mógł się z przeciwnym zdaniem oświadczyć. P. Martel, powtarzając tylko wyrok potępienia wydany przez jego poprzedników w obec niezmierniej większości ludzi, podzielających najzupełniej te zdania, mógł być pewnym z góry lucznych oklasków, których też nie brakowało, ale zaraz po tem oświadczeniu oddał się z izby, zostawiając p. Jules Simon dalszą obronę wygłoszonych za sad, jeżeliby tego okazała się potrzeba. I prezes rady nie wiele miał trudu w wywiązaniu się z przypadłej na niego części zadania, bo ataki przeciwników w nienajlepszej tym razem sprawie, nie mogły być dość silnymi, żeby ich p. Simon ogólnikami nie zdołał odeprzeć. Bronić komisji mieszanych, byłoby rzeczywiście zupełnie niewdzięcznym zadaniem bo nawet potrzeba nie może usprawiedliwić postępowania przeciwnego prawu; można by tylko tym panom, co tak gwałtownie powstają na dawno zapomniane proskrypcye z 1852 r., postawić przed oczy zwierciadło, żeby się w niem przejrzieli i zobaczyli jak wyglądały sumaryczne bez badania i wyroku rozstrzeliwania setkami i więcej w ostatnich dniach maja

1870, bezbronnych mężczyzn, kobiet i dzieci? Ci którzy lucznie przyklaskiwali słowom pp. Martel i Simon, nie pomyśleli zapewne że tym sposobem podali im w rękę broń, której oni nie zapomną użyć skoro przyjdzie na stół coraz ponawiająca się sprawa amnestyi dla skazanych za przestępstwa popełnione w czasach komuny. Projekt tego rodzaju jest już przygotowany, podpisują się petycye w celu dozwoleń powrotu skazanym zaoecznie, ale gabinet nie ma wcale ochoty sięgać do kraju, a szczególnie do Paryża nowych kontyngentów wszelkiego rodzaju burzliwego żywiołu i łatwiej mu będzie tym razem oprzeć się natarczywości radykałów, powołaniem się na świadectwo patriotyzmu, jakie mu bez targu udzielone zostało w sprawie komisji mieszanych. Panowie deputowani miasta Paryża nie zupełnie zręcznie wzięli się do tej sprawy, żądają bowiem za wiele na raz, a szczególnie domagają się powrotu indywidualów, których obecność byłaby najwrażliwem niebezpieczeństwem dla obecnego stanu rzeczy w kraju. Prezydent republiki i terazniejszy gabinet zupełnie zgadzają się pod tym względem, że ani ogólna amnestya już skazanych ani zaniechanie śledztwa względem winnych, których dotąd moc prawa niedosięga, nie są przypuszczalnemi w obecnej chwili, i że wykonywanie prawa częściowych ulaskawień jest jedynym możliwym środkiem ulżenia losu tych, którzy może bezwiednie dali się uwieść rzeczywistym występny wicherzycielom.

I w kampanji budżetowej p. Gambetta nie tylko niepodźwignął się z poniesionej porażki, ale owszem zdaje się, że i u swoich wiele stracił z dotychczasowej powagi. Na zgromadzeniu lewicy w dniu 17 b. m., postanowiono przy wyborze komisji budżetowej na r. 1878 unikać osobistości, któreby mogły usiłować wywołać na nowo starcia między dwoma Izdami, pod względem ich atrybucyi mianowicie w kwestyach finansowych. Tym sposobem naturalnie kandydaci popierani przez p. Gambettę zostaną usuniętymi.

Dzienniki nie chcą drażnić publiki sprawami wewnętrznymi, albo nie mając czego się czepić z tej strony, odzianymi w swoje szpalty tureckimi rozprawami nad kwestyą wschodnią, kreśląc plany obowiązków, jakie przypadną wielkim mocarstwom Europy szczególnie w razie niepowodzenia rokowań pokojowych. Szkoda tylko, że ci panowie nie oglądają się dość rozważnie na położenie Francji dziś i przez długi czas jeszcze, i marzą o przeważnym wpływie, jaki młoda republika wyrzucić powinna w radzie starszych wielkich mocarstw.

Rada państwa.

Komisya budżetowa Izby deputowanych uchwaliła na posiedzeniu w d. 19 b. m. na wniosek dr. Rodlera wezwać rząd do przedłożenia projektu ustawy o uregulowaniu

ści, które nie przyczynią się z pewnością do pomyslnego kursu nowych kaimów, przystępują nareszcie do ostatniej, ale też i najważniejszej, a jest nią brak jednakowej, stałej i legalnej stopy monetarnej w Turcyi, i oficjalnego kursu brzęczącej, tureckiej monety, tak srebrnej, jak złotej.

We Francji 20 franków, to zawsze 20 franków, czy to w złocie, czy w srebrze, czy w zdawkowej monecie, czy w biliecie papierowym. Tak samo i w innych wszystkich krajach na Zachodzie. W Turcyi inaczej się dzieje. Tu panuje wolność a raczej dowolność bez granic. Każdy najpospolitszy kramarz, każdy kupiec korzenny może sobie wedle upodobania zmieniać kurs pieniędzy i tym znakom publicznej fortuny nadawać walor, jaki mu się wyda najdogodniejszym i najstosowniejszym.

Dziwną pod tym względem dzieją się tu rzeczy i anomalie, które niesłychany zamęt prowadzą w najpospolitsze nawet transakcye powszednie, a o których na Zachodzie wyobrażenia nikt mieć nie może.

Podobna dowolność naznaczania kursu panuje nie tylko przy papierowych pieniądzech ale i przy brzęczącej, nawet krajowej monecie, a to całkiem publicznie i jawnie. Właściciele mianowicie magazynów wcale się w tej mierze nie żenują, wywieszają na drzwiach taryfę kursu pieniężnego, i jedni z góry zapowiadają kupującemu, że u nich lira turecka przyjmuje się n. p. za 110 piastrow; drudzy, że za 120, lub mniej albo więcej, podczas gdy taką samą lirę zmienić można u *sarafów* za 150 piastrow.

O tych *sarafach* powiem następnie słów kilka, tu nadmieniam tylko, że to samo, co w Stambule przez kupców prywatnie, praktykuje się w całym kraju jawnie i z urzędu. W każdym mieście a nawet miasteczku, którego naczelnikiem jest *kajmakan* (starosta), a choćby tylko *mudir* (burmistrz), miejscowemu *medżelisowi* wolno jest dla tego miasta i jego obwodu naznaczać cenę wyrobów miejscowych i najważniejszych artykułów konsumcyjnych, takich np. jak chleb, mięso, ryż itp., jak również przysługuje mu prawo dowolnej zmiany i oznaczania kursu pieniędzy. Tym sposobem przywłaszczają sobie te *medżelisy* — poniekąd jedno z najważniejszych praw państwowych bicia monety i naznaczania jej urzędowej stopy.

W Konstantynopolu powiększa jeszcze zamęt i nową a ciężką plagę stanowi instytucya lub raczej cech wspomnianych powyżej *sarafów*. Taki *saraf*, to właściwie bankier i to w całym słowa tego znaczeniu. Milionowe nieraz robi operacye finansowe; ale *saraf* to także i zwyczajny wekslarz, mieniacz pieniędzy, który nie ma żadnego kantoru ani bióra, ale w Konstantynopolu z całym swoim bankierskim aparatem i z całym majątkiem zasiada na otwartej ulicy, a majątek jego składa się co najwięcej z kilkudziesięciu sztuk złota, kilkudziesięciu srebrnej, najrozmaitszego kalibru monety i wszelkiego rodzaju papierowych pieniędzy, a wszystko to zmienia jednemu przechodzącemu taniej, drugiemu drożej, jak się uda, nie według stałego jakiego kursu, ale według targu z mniej lub więcej doświadczonym klientem.

Dla takiego *sarafa* pieniądz nie jest znakiem wymiany, ale przedmiotem handlu, jak oko mydła, świece, lub tylko pieprzu, choć to samo powiedzieć można, niestety, o całym kupiectwie w Konstantynopolu. Uliczni ci wszelako sarafi, to magnaci pieniężnego targu; a imię ich legion — takie mnóstwo. Regulatorem ich interesów ma być i powinni być tutejsza giełda, ale gdy i ona nie posiada przywileju samodzielnosci, ale zależną jest od giełd Paryża i Londynu, od których dwie codziennie o kursach odbiera wiadomości telegraficzne i wedle nich dopiero swój normuje, ulicznymi przeto sarafi wyemancypowali się z jej dyrekcyi, szachrując na własną rękę, bez żadnej dyrekcyi, korzystając z okazji, jaka się im podwójnie następuje.

Warto i o tem wspomnieć w chwili obecnej dla lepszego zorientowania się w finansowem położeniu Turcyi, o którym powiedzić można bez żadnej przesyady, że nader jest trudne. Samo już urzędowe ogłoszenie emisji nowej seryi papierowych pieniędzy, i to w tak znacznej kwocie, niekorzystnie podziałało na kurs tych pieniędzy z pierwszej seryi, które były w obiegu w kwocie trzech milionów. O ile wtedy złoto od razu znacznie podskoczyło na cenę, o tyle spadły papiery. To pierwsza przyczyna obniżenia ich kursu, drugim powodem zupełnego ich zdystrybowania stało się rozporządzenie, zapowiadające wycofanie z obiegu dzisiejszej zdawkowej monety w formie miedzianych piastrow i półpiastrow, czyli dwudziestuparówek. Na ich miejsce mają być wybite i w kurs puszczone same tylko dziesięcio i pięcio

parówki. Ale nowa ta moneta dotąd nie istnieje, a tym czasem stare piastrowki i dwudziestopiarówki tak gdzieś znikły z obiegu, że dziś u żadnego *bakaly*, kupca korzennego, u piekarza, rzeźnika ani w żadnym szynku nie można zmienić papierka pięciopiastrowego i trzeba się z nim udawać do ulicznych *sarafów*, którzy znów dowolnie kurs mu naznaczają, rozumie się poniżej nominalnej wartości. Tak samo oznaczają sobie kurs złota i srebra, jak się któremu podoba. Z każdym targować się trzeba przy zmianie, jakby ze zwykłym kramarzem.

Wracając do papierowych pieniędzy, powiedzieć można, że nie mają one dziś w Konstantynopolu żadnego kursu, skoro przyjmować ich nie chcą mniejsi kramarze i kupcy, a służą jedynie za przedmiot handlu i spekulacyi *sarafów*.

Jakiegoż więc losu spodziewać się może nowa serya kaimów, które w takiej znacznej ilości puszczone mają być w obieg? Przy najlepszych chęciach nie podobna rokować im dobrego powodzenia, dopóki Porta nie zapobiegnie dzisiejszej gospodarce ulicznych *sarafów* i nie obmyśli sposobu wybrnięcia z finansowego chaosu, w jakim się obecnie znajduje. Tego zaś celu dopiąć by mogła jedynie przez unifikacyę i zaprowadzenie stałej, urzędowej stopy monety krajowej. Czy się na to zdobędzie? *Bakalym!*

Konstantynopol, 15 stycznia 1876.

R. W. R.

